

fragmentov *Breviára B I/17* a *Graduálu B I/16* boli objavené na väzbách kníh z mladšieho obdobia a boli reštaurované v rámci projektu APVV Slovenskej národnej knižnice *Prieskum, konzervovanie a kultúrno-historické zhodnotenie pergamenových dokumentov v Slovenskej národnej knižnici*. Mimoriadne miesto v dejinách hudobnej kultúry na Slovensku zastáva najmä zlomok *Graduála B I/16*, ktorý J. Bednáríková datovala do 12. storočia. V rámci spracovania stredovekých pergamenových väzieb zo Slovenskej národnej knižnice v Martine počas spomínaného projektu APVV sme ho v spolupráci s J. Šedivým datovali do poslednej tretiny 11. storočia (E. Veselovská, J. Šedivý 2010). V kontexte všetkých publikovaných fragmentov a kódexov z územia Slovenska považujeme práve tento zlomok za najstarší zachovaný rukopis s nemeckou bezlínajkovou notáciou z nášho územia a vôbec najstarší notovaný zlomok, ktorý sa v súčasnosti nachádza v slovenských archívnych alebo knižničných inštitúciách. Fragment zachytáva časť *proprium de sanctis* zo sviatku sv. Vavrinca, sv. Tibúria a sv. Eusébia. Charakteristické tvary tohto na Slovensku ojedinelého variantu nemeckej bezlínajkovej notácie sú s náznakmi diastematizácie neumových tvarov. Štruktúrálna výstavba neum

sa približuje formám, ktoré sa používali v rukopisoch druhej polovice 11. storočia (1050 – 1060) v St. Gallen (*Cod. Sang. 374; Cod. Sang. 378; Cod. Sang. 380; Cod. Sang. 484; Sekvenciár A-Wn 1043*; Rakúska národná knižnica vo Viedni *Cod. 1043*).

J. Bednáríková po prvýkrát publikuje aj fragment *Misála 926-928* z Evanjelickej knižnice v Levoči z 13. storočia, ktorý zachytáva časť omšovej liturgie s notovaným spevom *communio Redime me Deus Israe* a *graduale Exaltabo te Domine*.

Napriek konštatovaniu, že Janka Bednáríková ponúka len 3 nové, ešte nespracované a nepublikované pramene, predstavuje katalóg nenahraditeľnú a nesmierne cennú publikáciu. Okrem pripomienky, že by sme namiesto nekvalitne publikovaných fotografií ocenili kombináciu publikovania obrázkov s finančne nenáročnou CD prílohou s kvalitnými reprodukciami rukopisov, niet popisom prameňov čo vytknúť. V budúcnosti sa tiež veľmi tešíme na hodnotiace štúdie a monografie autorky, kde očakávame systematické vyhodnotenie a porovnanie spracovaných materiálov v kontexte celoeurópskych dejín stredovekej hudobnej kultúry.

Eva Veselovská

Marta Toncrová – Lucie Uhlíková (eds.): *Písne z Kopanic. Ze zápisů Josefa Černíka*

Brno : Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha – Pracoviště Brno, 2010, 430 s. ISBN 978-80-87112-38-0

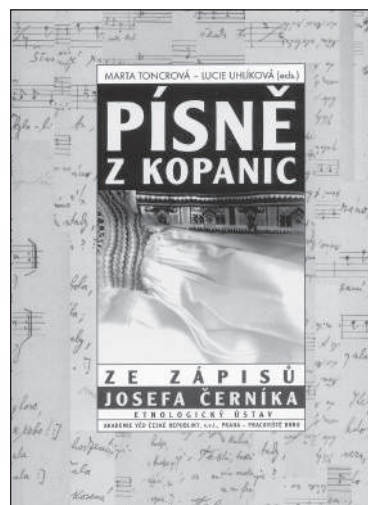
Vydávanie piesňových zbierok je zo strany členov folklórneho hnutia, pedagógov a nadšencov pre ľudovú pieseň veľmi sledované a je po ňom trvalý dopyt. Dnes, keď je prakticky nemožné zaznamenať tradičné ľudové piesne v ich domácich regiónoch, stávajú sa staršie piesňové zbery jedným z hlavných zdrojov hudobného materiálu pre činnosť folklórnych súborov, speváckych skupín, ľudových hudieb či pedagógov, ktorí v školách pracujú i s ľudovými piesňami. Tí, ktorí v praxi využívajú hudobnofolklórny

materiál, by so zbierkami mali vedieť pracovať o to kvalifikovanejšie, o čo kvalitnejšie je pripravené ich vydanie a sprievodné texty. Aj z tohto dôvodu predstavuje publikovanie piesňových zberov pre editorov ťažkú úlohu, ako zostaviť čo najreprezentatívnejší hudobný materiál, zachovať zámer zberateľa, a pritom sa k jeho zápisom postaviť kriticky a výsledok v zrozumiteľnej podobe predložiť verejnosti.

Brniansky kabinet Etnologického ústavu Akademie věd ČR vydania piesňových zberov

dlhodobo pripravuje. V posledných rokoch vyšli: *Zpěvník lidových písní z Brna* (1995, ed. M. Toncrová), *Lidové písně z moravského Horácka* (1999, ed. M. Toncrová), *Martin Zeman: Horňácké písně* (2000, eds. M. Toncrová a L. Uhlíková), *František Lísek: Písně z Lašska* (2004, ed. M. Toncrová), *Oldřich Sirovátka: Lidové písně, pověsti a dětské hry z Boskovicka* (2005. Eds. I. Melkus a J. Pospíšilová). Nedávnym edičným počinom je rozsiahla zbierka piesní z fondu Josefa Černíka: *Písně z Kopanic. Ze zápisů Josefa Černíka*. Ponúka časť piesňového materiálu, ktorý za viac ako 50 rokov zhromaždila zaujímavá osobnosť moravskej zberateľskej obce – pedagóg, hudobný skladateľ, huslista, hudobný teoretik, spisovateľ a žiak Leoša Janáčka – Josef Černík. Predmetom Černíkovho zberateľského záujmu boli predovšetkým oblasti moravských a slovenských Kopanic, Luhačovické Zálesí, západné Slovensko a Valašsko. Pre nás Slovákov je obzvlášť zaujímavé čítať okrem slovenských piesní i piesňové zápisy z pohraničných oblastí osídlených kopaničiarskym obyvateľstvom. Poskytujú totiž pohľad do repertoáru oblasti, ktorá tvorí spolu s kopanicami zo slovenskej strany hranice jeden kultúrny priestor. O piesňach z tejto oblasti Slovenska, žiaľ, dnes vieme len veľmi málo, pretože sa tu v minulosti výskumy realizovali len veľmi poskromne. Správy máme o súkromnom zbere Jozefa Lehockého z roku 2006, ktorý zaznamenával piesne na slovenskom svahu oproti Žitkovej, tzn. na kopaničiach Vlčí vrch a Horná a Dolná Závrská. Výsledky týchto zberov boli publikované v knihe *Ludové piesne, spevné a tanečné tradície spod Bielych Karpát III* (Trenčín : Kultúrne stredisko Sihot', 2007). Skorší výskum uskutočnila choreografka Eleonóra Kubalová roku 1977 na kopanici Kykula – získané piesne by mali byť uverejnené v rámci pripravovanej publikácie *Ludové piesne, spevné a tanečné tradície spod Bielych Karpát II* do konca tohto roka.

Piesňový zber Josefa Černíka z kopaničiarkej oblasti Moravy (predovšetkým z obcí Žitková, Vápenice, Vyškovec, Lopeník, Bošacký a Starý Hrozenkov) mal zložitý osud: materiál zozbieraný približne od roku 1900 sa dočkal svojej prvej edície hneď v nasledu-

júcom roku, a to pod názvom *Zpěvy moravských Kopaničářů*. Už v rokoch 1902 a 1908 vyšli ďalšie dve rovnomenne doplnené edície. Černík potom údajne sám vyhlásil, že pravdepodobne zozbieral všetky melodické typy, ktoré sa v tejto oblasti nachádzajú a pri ďalších zberoch nachádza už len ich varianty. Napriek tomu sa v 40. rokoch 20. storočia (už ako sedemdesiatnik) na Kopanice vrátil a začal dopĺňať ďalšie varianty spolu s overovaním tých, ktoré získal. Napokon do polovice 50. rokov pripravil do tlače ďalšie vydanie *Zpěvů moravských Kopaničářů*. To však už obsahovalo takmer 1800 piesní s variantmi. Pripravovanú zbierku mal tvoriť aj nový predhovor, prepracovaná štúdia o kopaničiarkej ľudovej piesni, nová štúdia o speve a inštrumentálnej hudbe, opis kopaničiarkej svadby, kapitola o ľudovom tanci a pohybové opisy kopaničiarских tancov, ktoré mala pripraviť mladá etnochoreologička Zdenka Jelínková. Okrem toho Černík plánoval zaradiť vecné a jazykové vysvetlivky a nárečový slovníček, ktorý vypracoval dialektológ Alojs Gregor. Popri incipitovom zozname piesní mal byť zaradený aj zoznam speváčok a spevákov podľa lokalít a zoznam kopaničiarских piesní vydaných v moravských zbierkach. Pôvodný sľub vydania zo strany *Československé akademie věd* v Prahe po dlhých prietahoch nebol dodržaný, z čoho bol Černík sklamaný. Ďalšou inštitúciou, ktorá sa pokúšala o vydanie, bol *Krajský*

národní výbor v Gottvaldove v rámci edičnej činnosti *Krajského muzea*. I toto vydanie sa nieslo v znamení dlhých prieťahov a výsledku v podobe zbierky sa Černík už nedožil. Jeho zbierku kopaničiarskych piesní potom v roku 1970 odkúpil brniansky *Ústav pro etnografiu a folkloristiku*. Svojho vydania sa, paradoxne, dočkala práve od tejto inštitúcie (dnes *Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno*). Napriek autorovej snahe a prianiu zbierku nedeliť a vydať ju v celom jej rozsahu, nebolo to možné. Publikácia pod názvom *Písňe z Kopanic. Ze zápisů Josefa Černíka* vyšla ako výber z rozsiahleho, doteraz nepublikovaného piesňového materiálu.

Černíkov piesňový zber je v knižke rozdelený do samostatných tematických častí presne tak, ako to naplánoval sám Černík: obsahuje piesne „milostní a taneční, manželské, žňové, žertovné a satirické, elegické, vojenské, pijácké, epické a různě“. Aj keď z pohľadu dnešnej zberateľskej a vydavateľskej praxe by bola zbierka iste zostavená inak (a to minimálne z hľadiska zostavenia typológie piesňových žánrov), ponúka pomerne celistvý obraz o spevnom repertoári oblasti Kopanic. K jeho kompletnej podobe by iste prispeli aj uspávanky, detský repertoár, vianočné piesne či piesne na pomedzí duchovnej a svetskej vokálnej tradície. Tieto žánre však zberatelia prvej polovice 20. storočia nereflektovali vo všeobecnosti a nejde len o Černíkovu nepresnosť. Zbierka je preto aj obrazom dobovej edičnej praxe, odborných postojov zberateľov a vydavateľov a v neposlednom rade aj skúseností a profesionálnej erudície samotného Černíka.

Úvodnú stať publikácie pripravili jej zostavovateľky Marta Toncrová a Lucie Uhlíková. V nej zrozumiteľnou formou približujú osobnosť Josefa Černíka, a predovšetkým osudy jeho piesňových zberov, ktoré uskutočnil na Kopaničiach. Čitateľ má možnosť urobiť si prehľad aj o jednotlivých, v odbornej literatúre doteraz zmätočne uvádzaných edíciách zbierky *Zpěvy moravských Kopaničářů* (a *Kopaničářů*). Dôležité je i to, že sa dozvedáme o Černíkových edičných zámeroch, o tom, aké mal plány s vydaním poslednej, najobsiahlejšej zbierky i o tom, aká mala byť jej presná po-

doba. Prvá kapitola zároveň odhaľuje, prečo je zbierka zostavená v takej podobe, v akej sa dostáva čitateľovi. Veľmi oceňujem, že sa pripravovateľky vydania pokúsili zostaviť ho tak, ako to plánoval sám Černík (okrem zredukovaného obsahu piesní, s ktorým Černík počas svojho života nesúhlasil). Zbierka teda obsahuje výber 672 piesní, čo, žiaľ, predstavuje len niečo viac ako tretinu zberateľom plánovaného rozsahu. Realita je však taká, že finančné limity ovplyvňovali vydávanie zbierok pred šesťdesiatimi rokmi presne tak isto ako dnes. Z tohto pohľadu je uverejnenie výberu z doteraz nepublikovaných piesní z Černíkových zberov dobrým riešením. Autorky v rámci svojej úvodnej štúdie prinášajú doplnenia, komentáre a nové poznatky, viažuce sa na Černíkove hudobné a slovesné analýzy, pričom samy podrobujú rozboru Černíkov piesňový zber. Iste by bolo zaujímavé aplikovať na tento materiál analytický prístup skúmania piesní z hľadiska tonality, ako ho na Slovensku rozpracovali Jozef Kresánek a neskôr manželka Elschekovci. Rozbor tohto materiálu by určite priniesol zaujímavé výsledky a bol by užitočný aj pre skúmanie kopaničiarskych piesní zo slovenskej strany hranice.

Po úvodnej kapitole zostavovateľiek a jej anglickej verzii nasledujú štúdie samotného Josefa Černíka: „Kopaničářská píseň“, „Zpěv a hudba moravských Kopaničářů“ a „Doslov“. Zaujímavým čítaním sú Černíkove rozboru niektorých piesní, ktoré by sme mohli nazvať snahou o ich hudobnosťový analýzu. Predovšetkým rozboru tonálnej stránky melódií sú plné zaujímavých postrehov. V kontraste s nimi stoja pomerne naivné pokusy o analýzu textov a ich poetiky. K jednotlivým notovým príkladom, ktoré uvádza Černík, pripravovateľky publikácie uvádzajú čísla piesní zodpovedajúce ich radeniu. Čitateľ tak má možnosť konfrontovať jeho poznatky so zápsmi. Tlačiarenský škriatok však v niekoľkých prípadoch spôsobil, že číslovanie uvádzané v texte je posunuté (o jedno číslo) v porovnaní s notovými zápsmi (napríklad číslo piesne 643 v Černíkovom texte na s. 36 je v skutočnosti pieseň znotovaná na s. 360, ale pod číslom 642). Je samozrejmé, že Černíkovy názory úzko súvisia s dobou vzniku zbe-

rov a so stavom poznania v oblasti tradičného hudobného folklóru. Viaceré jeho názory sú z dnešného pohľadu nesprávne a okrem toho nesú pečať Herderovského obdivu voči tradičnej kultúre, typického pre 19. a začiatok 20. storočia. Práve z tohto dôvodu by som uvítala vysvetlenie niektorých jeho výrokov a formulácií, objasnenie niektorých pojmov a pod. (napríklad Černík na s. 40 hovorí o „trojím období ve vývoji naší písně lidové“, nikde však nie je vysvetlené, o aké obdobia ide a čo je pre ne typické). Preto by čitatelia iste ocenili, keby kapitoly písané Černíkom obsahovali kritický komentár zo strany zostavovateľiek.

Poslednou kapitolou úvodných textov a štúdií je „Ediční poznámka“ od zostavovateľiek. Tu editorky komentujú spôsob svojej práce a princípy, na základe ktorých zbierku pripravili, spôsob práce s textami piesní a melodickými zápismi. Práve tu sa najmarkantnejšie prejavuje obťažnosť úlohy spracovania časom poznačeného zberu, ktorý bol navyše pripravený na vydanie v období odlišnej edičnej praxe.

Zbierku účelne dopĺňajú aj pôvodne naplánované state: „Nářeční slovník“ od Alojsa Gregora, „Věcné a jazykové vysvetlivky“ od Černíka, „Rejstřík lokalit“, „Rejstřík zpěváků“, a napokon „Seznam všech písní z Kopanic ze sběru J. Černíka“. Za ním nasledujú fotografické prílohy.

Samotné piesňové zápisy hovoria o tom, že Černík väčšinou rešpektoval pôvodné tóniny (resp. tónové výšky) interpretovaných melódií, čo je veľmi užitočné pre bežnú verejnosť. Notové zápisy sú veľmi dobre čitateľné, keďže najčastejšie majú jedno, dve alebo dokonca žiadne predznamenanie. Prípadov, kedy je zvolená tónina pre speváka nevhodná a pieseň v nej pravdepodobne nespieval, je málo. Černík vo viacerých prípadoch uvádza množstvo variantov (predovšetkým textových), čo jednak vypovedá o povahe kopaničiarskeho repertoáru, a jednak rozširuje možnosti použitia piesní v interpretačnej praxi. Je škoda, že zbierka neuvádza presné časové údaje o zbere piesní. Černík nám síce poskytuje informáciu o veku spevákov, neprezrádza však, kedy sa narodili, čím tieto informácie strácajú na výpovednej hodnote – to ale spomínam skôr ako kuriozitu tejto publikácie. Zbierka je totiž pekne a prehľadne graficky spracovaná, dobre sa v nej listuje, jej väzba a obal odolajú všemožným záťažovým skúškam, ktorým som ich podrobila. *Písně z Kopanic* sú však predovšetkým publikáciou, ktorej vydanie je pre odbornú verejnosť i nadšencov veľmi dôležité a zaplňa doteraz neznámy priestor v poznaní piesňového bohatstva samotného moravsko-slovenského pomedzia.

Alžbeta Lukáčová